

La “ciència econòmica” en l’ull de l’huracà de les crisis i de les reformes polítiques¹

ANDRÉS RECALDE CASTELLS (recalde@dpr.uji.es)
Universitat Jaume I

Some conservatives believe that the depression is the result of unwise government policies. I believe it is a market failure. [...] We are learning from it that we need a more active and intelligent government to keep our model of a capitalist economy from running off the rails. The movement to deregulate the financial industry went too far by exaggerating the resilience —the self-healing powers— of laissez-fair capitalism (R. Posner, 2009).

The Anglo-Saxon model of supervision and regulation of the financial system has failed [...] the supervisory system relied on self-regulation that, in effect, meant no regulation; on market discipline that does not exist when there is euphoria and irrational exuberance; on internal risk management models [...] Thus all the pillars of Basel II have failed even before being implemented [...] Since the pendulum had swung too much in the direction on self-regulation and the principles based approach, we now need more binding rules on liquidity, capital, leverage, transparency, compensation and so on (N. Roubini, Financial Times, 9-2-2009).

1. Reformes i canvis en els fonaments políticoeconòmics

La història coneix èpoques de revolucions, altres de grans reformes i moments d’estabilitat i canvi pausat. No sempre és fàcil delimitar uns períodes d’altres. A vegades les reformes són conseqüència de les revolucions; o, al revés, de vegades es promouen canvis que acaben per alterar d’arrel les bases del sistema polític i econòmic. La francesa, paradigma de les revolucions que van canviar el món, va ser el resultat d’una nova manera de concebre l’home en societat que havia comportat el racionalisme filosòfic del segle XVIII, el segle de les llums. El seu pressupòsit era l’existència d’un ordre natural, que emergeix automàticament i de forma espontània. El Dret natural és el reflex d’aqueix ordre natural i just. Amb això s’humanitza deslligant-se de les lleis divines, que en l’antic règim havien presidit tota la concepció del món, sense deixar de legitimar-se en la recerca de la justícia.

Aquesta nova visió va desembocar en un renovat entramat constitucional i jurídic. L’estructura que es va crear pretenia recollir aquell ordre natural, que incidia en tots els àmbits de la seua vida, fins i tot, per descomptat, en el de l’economia. La funció de l’Estat en aquest àmbit és remoure els obstacles que impedeixen a les persones el lliure exercici de la seua voluntat i assegurar els pressupòsits en què recolzen unes regles (les del mercat) capaces de fer del vici individual (l’egoisme) virtut social (la màxima eficiència econòmica per al conjunt de la Societat).

¹ Traducció del Servei de Llengües i Terminologia (UJI).

El model es va plasmar també en una nova forma de legislar que tenia un caràcter totalitzador i al qual es reclamava perennitat i racionalitat. Un dels principals llegats que aquesta època va deixar són les grans obres legislatives del segle XIX. Els "codis", pel seu valor tecnicojurídic, per la seua capacitat per a plasmar el nou model constitucional-econòmic, per la seua plenitud, coherència i racionalitat interna, conserven encara la seua vigència més enllà de l'aspecte merament formal.

La segona meitat del segle XX ha sigut un període de canvis lents. El món occidental i, en particular, Europa, van viure temps de calma, de creixement continu, de progrés econòmic i social, que van consolidar l'Estat social i democràtic de dret. Però d'alguna manera van evidenciar també una certa pèrdua de confiança en les conseqüències benèfiques del lliure desenvolupament dels individus com a agents únics en l'economia. Al poder polític se li demanava que garantira una certa distribució d'una riquesa cada vegada més elevada i la mateixa pervivència del model econòmic i social. El mercat és una bona eina per a assignar els recursos (quins béns es produeixen, en quines quantitats, com es distribueixen); però no per a repartir-los amb equitat. Amb la passivitat de l'Estat no és possible ni prestar serveis socials (inclosos els inherents a l'Estat social —sanitat i educació—, però no només aquests), ni garantir una estructura econòmica que faça possible la competència en què es basa l'economia de mercat. L'opció per l'economia de mercat requereix d'un suport públic enfront de les amenaces que li causa la seua pròpia dinàmica. Aqueixa intervenció és necessària per a promoure impedir les pràctiques que limiten la competència i la decisió dels consumidors. Només així aquests complirien la funció plebiscitària que el model els atribueix.

L'ordenació pública adquireix especial intensitat en alguns mercats (els financers de crèdit —banca— o d'inversió —borses—), les fallides dels quals pot tenir efectes sistèmics, és a dir, es poden traslladar al conjunt de l'economia. Així s'havia posat en relleu en ocasió del *crack* financer de 1929, en el qual troba el seu origen una prolixa regulació dirigida preferentment a imposar la transparència informativa als intermediaris financers i empreses que es financen en aquests. La informació és el pressupòsit perquè els inversors adopten les seues decisions racionalment. A més, s'estableixen condicions per a participar en aquests mercats, es regulen els instruments d'inversió, es tipifiquen conductes i pràctiques il·lícites, i es creen instàncies d'ordenació i vigilància (bancs centrals i altres organismes de supervisió).

El rigor impregna també l'ordenació legal de la societat anònima. Aquest tipus de societat mercantil s'havia caracteritzat per vaivens en la seua regulació, passant-se de períodes de flexibilització i una certa llibertat, a altres de control molt més alt que van nàixer, sovint, en les crisis financeres que van posar en dubte la seua moralitat. La rigidesa es justifica perquè és la forma jurídica destinada a l'exercici col·lectiu de les grans empreses. L'enorme poder de què gaudeixen els directius de les grans corporacions i la repercussió de les seues decisions sobre el conjunt de l'economia expliquen el rigor de la normativa organitzativa i del règim financer-comptable. Però adquireix encara més intensitat quan aquestes empreses acudeixen als mercats per a obtenir recursos del públic inversor. En aquestes empreses es constata la separació dels administradors o *mànagers* de la societat respecte dels seus accionistes, els quals mostren escàs interès per vigilar els gestors. Als accionistes només pot considerar-se'ls propietaris de la societat, perquè la seua inversió corre el risc de l'empresa.

No obstant això, durant els últims vint-i-cinc anys s'han produït canvis que han portat a un període convuls farcit de múltiples crisis, en l'origen de les quals quasi sempre es troba el sector financer, encara que les seues conseqüències es patisquen en altres àmbits.

A continuació farem un breu recorregut sobre alguns d'aquests canvis de finals dels anys 90, centrant-nos en la regulació de les empreses i els mercats financers i en la seua repercussió sobre la crisi. Es tracta, és obvi, d'un mer apunt dispers. La intenció és evidenciar com els conceptes i principis de la ciència econòmica s'han convertit en els nous imperatius categòrics, i els economistes s'han transformat en els artífexs d'un nou model social i econòmic. Si filòsofs i juristes van ser els artífexs dels canvis polítics i institucionals dels segles XVIII i XIX, avui són els economistes (una professió desconeguda en aquella època, perquè, tal com es concep, és un invent del segle XX) els que cavalquen al comandament d'unes reformes a les quals s'han d'atenir els polítics recollint-les en les lleis.

2. La “desregulació” del règim de les empreses i dels mercats com a paradigma de les reformes de finals del passat segle

Tres conceptes portats de l'Economia caracteritzen les reformes dels últims anys del segle passat: liberalització, desregulació i privatització. A vegades s'usen de forma indistinta, encara que convé precisar el significat de cada un. La privatització plasma un prejudici: que els recursos i les empreses són més eficients en mans privades; per això, l'Estat mai hauria d'exercir activitats empresarials que els particulars poden realitzar amb més èxit. No obstant això, la “deficiència” no està en la naturalesa de les mans que detenen la riquesa, sinó en l'absència d'un sistema de competència. Si la privatització es realitza desacuradament (com en molts casos va succeir) es corre el risc d'una segona “desamortització”, semblant a la del segle XIX, amb el pas dels recursos a poques mans sense obtenir-se els beneficis propis de la major competència. La liberalització es justifica en la comprensible preocupació per les habituals traves burocràtiques que obstaculitzen en alguns sectors l'exercici de certes activitats econòmiques; està vinculada, encara que no és el mateix, amb el tercer concepte.

La desregulació respon a un altre prejudici: que les normes legals, l'ordenació jurídica de nombroses activitats econòmiques que fins ara han estat ordenades de forma detallada, ha incrementat els costos de transacció. Les regles relatives a les transaccions haurien de deixar-se en mans dels particulars. La regulació, si n'hi havia, no hauria de ser imperativa. La ideologia que batega en aquest concepte es basa en el recel davant del recurs a l'interès general com a argument que invoquen els poders públics per a justificar la regulació de l'activitat econòmica. El Dret, les lleis i els reglaments, haurien de reduir-se, i limitar-se a oferir les regles hipotètiques que haurien convingut les parts en un entorn de mercat sense traves. El seu objectiu és només facilitar els intercanvis i minorar els costos de contractar (Alfaro).

En l'àmbit de les empreses i dels mercats, la desregulació va afectar múltiples sectors. La lliure creació (atipicitat) de nous instruments d'inversió va facilitar la titulització, que tant va tenir a veure amb la transmissió als mercats dels riscos dels crèdits i préstecs hipotecaris *subprime* que van concedir les entitats de crèdit a particulars poc solvents o van concedir a empresaris obsessionats per adquirir empreses en el marc d'un esvalotat procés

de creació de grans conglomerats, que ni els uns ni els altres van poder, després, tornar. També l'enginyeria en la producció d'instruments financers està en l'origen dels *Credit defaults swaps* i derivats, als quals avui s'imputen alguns dels problemes de confiança en la solvència financera d'empreses i Estats. En fi, a imatge d'allò que s'ha esdevingut a l'altra costa de l'Atlàntic, es van imposar noves formes de negociació ("a curt") i es van crear mercats (*over the counter*) no regulats o sotmesos a una regulació més laxa que les tradicionals borses a fi d'impedir la fuga d'aquests per part d'empreses i intermediaris.

La mateixa confiança en la transparència, com a instrument preferent i quasi exclusiu de tutela de l'inversor, respon a una concepció que pressuposa la hipòtesi de l'eficiència dels mercats financers. Aquesta tesi, que molts economistes van defensar amb ardor en els anys 70-80 del segle xx i que pocs abanderaren ja avui amb la mateixa seguretat, presumeix que aquests mercats reflecteixen en els preus de cotització tota la informació rellevant.

Però potser foren més importants els canvis que es van produir en l'àmbit comptable i de l'organització corporativa. En el primer cas, el caràcter pretesament tècnic de la comptabilitat va justificar reformes d'enorme calat. Tradicionalment, els comptes de les societats anònimes europees havien estat regits per una normativa legal (inclosa en el codi de comerç i en els reglaments de desplegament) que tutelava els creditors (inclosos els treballadors) i els tercers. El seu objectiu era compensar la regla per la qual els socis no responen dels deutes de la societat, reforçant la solidesa patrimonial de les empreses. Al balanç s'atribueix la funció primordial de mesurar el resultat de l'exercici per a determinar si es van produir guanys, que és condició per a distribuir un dividend. La valoració prudent dels actius dificulta la generació d'aquells recursos repartibles entre els socis i el buidatge patrimonial de l'empresa. Però quan les grans empreses europees van intentar formar part del club dels *global players* mitjançant la seua admissió a cotització en els mercats de valors nord-americans, van comprovar com se'ls exigia el compliment d'un model comptable diferent. Per això van pressionar les autoritats europees per a importar-ho al vell continent. Al principi la nova regulació comptable limitaria el seu camp als grups de societats que cotitzen en borsa, per a, després, generalitzar-se.

La reforma responia a un canvi radical de model. La nova comptabilitat de les empreses europees s'inspira en principis elaborats per sectors molt concrets de la professió comptable i de l'auditoria (les grans societats americanes de l'auditoria). Des del punt de vista del contingut, el "valor raonable" o "de mercat" que en el balanç s'atribueix als actius substitueix al criteri del "cost històric". Açò té molt a veure amb els fins de la comptabilitat, que no és ja la retenció patrimonial en tutela dels creditors, sinó oferir als potencials inversors la "imatge fidel" del valor de l'empresa. La conseqüència que açò comporta és que el valor atribuït a un element del balanç sempre seria revisable a la baixa o a l'alça, segons la variació dels preus del mercat. Però és un model que generaria inseguretat. El valor "de mercat" només es coneix si es produeix una transacció; mentrestant, la pretensió d'alguns professionals de l'auditoria d'haver descobert la tècnica comptable que els permet desxifrar-ho resulta petulantment i manifestament fallida.

La crisi ha qüestionat el nou model de comptabilitat, a què justificadament es retrau part de l'artificial inflament ("bombolla financera") del valor de les empreses, en el qual es va sustentar la garantia de tants crèdits que després no van poder restituir-se. La correcció d'aquest criteri es discuteix avui fins i tot en els mercats més objectivitzats i la informació

dels quals en principi hauria de generar més confiança. És interessant observar com, mentre que en els moments de pujades desbocades de les borses no es dubtava de la valoració de les empreses resultant de la seua cotització borsària, després de les immenses caigudes que han patit les borses en els últims temps s'ha estès la idea que, en realitat, les empreses valen molt més del que reflecteix una cotització massa baixa. Els paladins d'aquestes tesis conservadores són els mateixos *mànagers*, que van defensar que la pujada de les cotitzacions responia a un increment del valor de les empreses, un fet que justificava, també, l'increment de les seues retribucions, i que ara es mostren preocupats enfront del risc d'operacions corporatives d'adquisició d'empreses, que podrien afectar l'estabilitat dels seus llocs directius.

D'altra banda, en l'àmbit de les societats cotitzades, les grans empreses per excel·lència, el procés cap a la desregulació es manifesta en el conegut fenomen dels anomenats "codis de bon govern". Les seues regles emanen de comissions d'experts; no responen, per tant, a un procediment que legitime la creació normativa en els Estats democràtics. Són, a més, regles que no imposen pautes de conducta als seus destinataris. Només inclouen recomanacions dirigides als directius de les grans societats perquè aquests adopten una organització corporativa que previnga conductes deslleials. El Dret només hauria d'imposar a les empreses una declaració transparent sobre el compliment d'aquelles recomanacions o sobre les raons per les quals no es compleixen (*comply or explain*), i es confiaria en el fet que el "mercat del govern corporatiu" discriminaria entre les empreses que estan ben gestionades per directius eficients i honestos, i les que s'organitzen malament i els dirigents de les quals anteposen els seus interessos particulars. Hi ha sobrats motius per a recelar de l'eficàcia d'aquest mercat que pretesament estimula a millorar les estructures de govern.

I, mentrestant, en contra del que es va fer en alguns llocs (és el cas d'alguna important modificació legislativa a Alemanya), els poders públics, sota la pressió dels grans directors executius, van rebutjar emprendre altres reformes que després de la crisi eren reclamades des de la perspectiva d'una moralització de les grans empreses. Em referisc a les reformes que haurien de facilitar l'exercici d'accions de responsabilitat civil contra els gestors causants de danys a la societat anònima i als seus accionistes, o les que haurien de servir per a establir límits als emoluments descomunals amb què retribuïxen a aquests *mànagers*.

A aquestes altures pareix haver-se assumit que una gestió desastrosa o, almenys, molt poc diligent, que ha conduït a concursos o, fins i tot, a la desaparició de moltes empreses, a la pèrdua de milers de llocs de treball, a reduir enormement el valor de les inversions, o, el que és més greu, a la necessitat d'utilitzar ingents recursos públics per a conservar-les, no ha tingut conseqüències perjudicials per als seus directius. És més, sovint la seua gestió deficient ha vingut acompanyada del manteniment o, fins i tot, de l'increment de les retribucions que se'ls satisfien. Les reformes adoptades molt recentment a Espanya exigint un acord de la junta general sobre la política de retribució de la societat anònima, o que obliguen a publicar la retribució individual que percep cada un dels consellers, són timorates i d'aquestes cal esperar poc en aquest afany d'introduir un cert component ètic. En efecte, l'experiència d'altres països mostra que els executius, a través del seu control sobre les juntes, no solen tenir dificultats per a obtenir el suport majoritari dels accionistes a les seues propostes en matèria de remuneració. A més, l'acord de la junta té un valor merament consultiu, la qual cosa desincentiva la supervisió d'aquestes polítiques retributives. Però,

a més, aquesta reforma demostra el fracàs del model que confia en el seguiment voluntari de les bones pràctiques. Les noves mesures legals venien ja recomanades per a les societats cotitzades en els codis de bon govern, sense que el seu generalitzat incompliment comportara cap conseqüència.

Entre les virtuts del sistema d'economia de mercat destaca l'efecte selectiu que comporta. Qui sap ajustar els preus a la demanda obté el premi del triomf; en canvi qui no respon adequadament a les imposicions del mercat pateix les conseqüències i, al final, és expulsat d'aquest. Però en el "mercat de *mànagers*", els que durant la crisi s'havien mostrat els protagonistes principals d'una gestió deficient en entitats creditícies, empreses d'inversió o, en general en les grans corporacions, no han suportat cap perjudici.

En tot cas, les guies d'aquells canvis i reformes responien a una nova perspectiva en l'ordenació de les empreses i els mercats, que ve presidida des d'objectius diferents dels que abans van presidir la seua regulació.

3. Els "principis" econòmics rectors dels objectius que presideixen les reformes de les empreses i, en general, de l'economia

Avui han canviat moltes coses respecte del model de Dret i de Justícia que es va heretar de la Revolució francesa i, després, de la consolidació dels sistemes democràtics. El suport dels canvis ara es troba en el descobriment d'una nova racionalitat natural: la que inspiren els principis de la ciència econòmica. Les lleis han de dictar-se per a maximitzar els recursos i estalviar costos. Basta llegir qualsevol exposició de motiu de les lleis que s'aproven per a trobar sempre una justificació en l'eficiència econòmica, mentre que mai s'invoca la recerca d'un eteri ideal de justícia. Ja no sols es tracta, el que estaria àmpliament justificat, de buscar les conseqüències econòmiques d'una o d'una altra decisió política. Sinó que la mateixa eficiència es converteix en el principi rector que determina tota decisió política.

Des d'una defensa extrema d'aquesta equiparació (o confusió) entre regla justa i eficient que transcendeix a qualsevol principi democràtic, es propugna fins i tot utilitzar el principi d'eficiència com a criteri que hauria de regir la mateixa aplicació de les normes. Es defensa, així, que quan les normes no serviren per a aconseguir la màxima eficiència en les transaccions entre els particulars, o no foren harmòniques amb aquells principis econòmics, els jutges haurien de recórrer a aquests per a trobar la solució. Això respon a un nou model de Dret natural que transcendeix el decisionisme dels poders democràtics. Però no hi ha lloc per a l'equivocació. Aquest nou model que desconfia de les lleis i disposa la seua fe en l'espontània capacitat de les persones i dels mercats, té molt a veure amb la crisi a què hem arribat.

Ens trobem en el que s'ha qualificat com l'"imperi dels economistes" (Petrini). Si els canvis normatius dels anys 90 es van realitzar sota l'impuls d'exigències econòmiques, ara, enmig de la *debacle* d'una crisi de què no se sap quan ni com s'eixirà, s'invocuen novament arguments portats de l'economia. Canvis en la política, en les regles de les relacions dels Estats i els poders públics amb els ciutadans o d'aquests entre si, que s'embolcallen en una peculiar retòrica conceptual, a la qual no es pot negar una enorme capacitat persuasiva. Si abans es parlava de liberalització, de valor raonable, de bon govern, de reducció dels

costos de transacció, ara s'invoca l'estalvi i l'estabilitat pressupostària, la consolidació fiscal, la flexibilitat (p. ex. laboral o en les formes societàries), la llibertat i, sempre, la competitivitat i l'eficiència econòmica, arquetips de totes les reformes que cal emprendre.

En els canvis que van acompanyar a la generació de la crisi i en les que ara es proposen, encara que puguen ser contradictòries entre si, l'aval intel·lectual és el d'una ciència asèptica, que es diu privada de judicis de valor. Aquesta neutralitat justificaria el seguiment de "les seues lleis". Aquestes, sense marge, fan referència a uns comportaments humans que poden ser explicats i, en un salt lògic més discutible, es poden predir. La capacitat de predicció de la ciència econòmica, basada en models causals i matemàtics, legitimaria, per damunt de qualsevol altre argument, les mesures de política econòmica que han d'emprendre's.

L'economia és una ciència social que analitza alguns comportaments humans. Des de fa temps va centrar la seua atenció en el camp de les relacions d'intercanvi, és a dir, en el mercat, on va trobar un ajust harmònic entre interessos egoistes contraposats. D'això es va deduir que aqueixes conductes podien ser explicades de la mateixa manera en què ho són els fenòmens causals de la naturalesa. L'Economia, com ara la biologia o la física, respondria a models orgànics o mecànics. En particular la utilització recurrent de la física matemàtica va permetre situar l'Economia entre les ciències que s'ocupen de les coses que es poden pesar, mesurar o comptar. Les seues teories serien, per tant, susceptibles de "falsabilitat" (Popper). Certament no es nega que hi haja marges de discrecionalitat, en consideració al fet que el material d'estudi està format pel factor humà. Això exclouria un determinisme tancat. Però això no difereix del que ocorre en la física.

L'aspecte peculiar en les explicacions econòmiques és que es basa en una clàusula *ceteris paribus*, en la qual la teoria es construeix partint del fet que romanen inalterades totes les condicions que potencialment poden influir, encara que normalment no s'arriba a precisar quines són aqueixes condicions. Una altra limitació de la ciència econòmica enfront de la física deriva que les seues teories no poden sotmetre's a prova en un laboratori. Per a la seua anàlisi no hi ha un altre remei que acudir a models. Com més complexos siguen aquests models (com passa amb les empreses) major risc es corre de simplificar la realitat (Gondra). En fi, la ciència econòmica dóna un saldo lògic quan, del contrast de les teories econòmiques, es passa a considerar que aquestes permeten predir comportaments i decisions econòmiques. Amb una certa arrogància es considera que el paradigma de l'*homo oeconomicus rationalis*, en el qual la teoria neoclàssica recolza el seu instrumentari argumental, permet establir les bases de la predicció. Poc importa que sovint es revelara irreal la motivació basada en la maximització de la utilitat, i que es constata que les conductes humanes responen a intuïcions viscerals o a mecanismes psicològics (l'"efecte ramat" i altres *animal spirits* als quals es referia Keynes). El que importa és que les teories oferisquen una predicció raonable a partir del judici hipotètic que es construeix des de la racionalitat interna dels pressupostos econòmics: en aqueix cas el model és vàlid; per això ha de partir-se "com si" no es donaren aquests elements irracionals.

D'aquesta manera, l'Economia ja no sols explica, sinó també, per la seua capacitat de predir, és útil, també, per a aconsellar. No obstant això, és obvi que les propostes positives en què aquesta ciència "explica" no tenen el mateix valor científic que les proposicions normatives "aconsellen" prendre decisions. I, no obstant això, és sobre aquesta capacitat

de predicció, adornada de les tècniques pròpies de la més exacta de les ciències (la matemàtica), sobre la qual se sustenten avui totes les propostes de reformes polítiques. Ja a ningú sorprèn que el mateix bagatge tècnic, la mateixa autocomplaent certesa s'utilitze per a proposar una decisió en un sentit i, poc després, el mateix instrumentari servisca per a realitzar propostes en una direcció oposada.

La previsibilitat dels comportaments humans en l'àmbit de l'economia avui és generalitzadament posada en qüestió, com ho són molts dels models matemàtics sobre els quals recolza. Les fallides en les prediccions econòmiques han sigut objecte de mofes i xanxes. Bastaria recordar les previsions tan optimistes (i catastròfiques) dels millors economistes que treballaven per al FMI o de les agències de qualificació, abans del desencadenament de la crisi de 2008. I, ara, aquestes mateixes institucions, timonejades, de nou per una altra (o la mateixa?) generació "dels millors economistes" ofereixen prediccions enormement pessimistes sobre les expectatives de les empreses, institucions financeres o Estats.

Les crítiques a la capacitat de la ciència econòmica per a predir serveixen, fins i tot, per als mercats més eficients, com ara els financers, a qui altres "dels millors economistes" (premis Nobel inclosos) van dedicar el seu treball en consideració als immensos sous que allí es rebien. Aquests "científics" van crear models, van promoure transaccions al marge del control dels mercats oficials; la seua inventiva (més que l'evolució natural dels mercats) està en l'origen de productes i instruments financers (p. ex. els derivats), que després van tenir tanta repercussió en la crisi. També les seues hipòtesis (o les de físics i matemàtics aplicats a decisions econòmiques) estan en la base de programes que, de forma automàtica, responen a estímuls i que han causat autèntics desastres borsaris.

D'altra banda, les proposicions normatives de la política econòmica no són neutrals. Estan, ineludiblement (per molt que es pretenga una altra cosa) tanyides de judicis de valor que no poden qualificar-se de vertaders o falsos. El mateix concepte d'"eficiència" no és únic ni, per descomptat, està lliure de valoracions. Pertany a l'Economia normativa i incorpora, per això, prejudicis ideològics. En realitat, els judicis de valor són inherents a qualsevol ciència social. El perill deriva del constant interès dels economistes per presentar les seues proposicions econòmiques ocultant aquests elements valoratius, disfressant-los de judicis de fet.

No dic que no es pugui discórrer racionalment sobre els valors. Els juristes sempre ho han fet. El que defense és la necessitat que, en tot cas, es desvelen, es posen a la llum els pressupòsits ideològics que bateguen en cada proposició econòmica, perquè el discurs de les reformes (polítiques i econòmiques) que s'haja de realitzar incorpore tots els elements de judici. Només així es podran prendre amb plena consciència de les seues implicacions. També en èpoques de crisi cal evitar que els elements valoratius s'oculten darrere de les tesis d'una ciència positiva impregnada d'una pretesa neutralitat. Els polítics, quan aproven reformes i les plasmen en lleis, han de jerarquitzar i prioritzar interessos. I aquests han de ser transparents.

De totes maneres això té més a veure amb la bona tècnica de legislar. I, ara, quan tant abunden les lleis que s'ocupen de reformar l'economia (només enguany n'hi ha ja "de l'economia sostenible", de la "social" o de la "submergida"), no preocupa especialment els polítics la tècnica de la bona legislació. A pesar que aquesta redunde en altres valors

(p. ex. el de la seguretat), que també haurien de considerar-se. De fet, a diferència del de l'eficiència, aquest s'inclou en la mateixa constitució.

NOTA BIBLIOGRÀFICA

Les pàgines anteriors no s'han realitzat des de la pretensió del rigor acadèmic. Són el resultat de reflexions personals i de lectures de tota índole. Algunes d'aquestes es trobaven ja en un treball que em va publicar la *Fundación Alternativas* poc després del desencadenament de la crisi («El papel del Derecho en la crisis: algunos aspectos de la regulación financiera y de las grandes empresas en su relación con la Economía», <<http://www.falternativas.org/laboratorio/documentos/documentos-de-trabajo/>>). En la meua dedicació als problemes sobre el govern de les grans empreses, que ja s'estén bastant en el temps, està pendent de publicar-se un treball recent de caràcter informatiu («I controlli nella *società anonima* in Spagna», a l'obra col·lectiva *I controlli nella s.p.a.*, dir. U. Tombari, 2011; per contra, la defensa del procés de reforma del "bon govern corporatiu" a Paz-Ares, «El gobierno corporativo como estrategia de creación de valor», *Revista de Derecho Mercantil*, núm. 251, 2005, 7 i ss.) i sobre la remuneració dels administradors (Recalde/Schönnebeck: «Regelungen zur Vergütung von Verwaltern börsennotierter Gesellschaften und Reformvorschläge im spanischen Aktienrecht», *Recht der Internationalen Wirtschaft*, 7/2010, 453; Recalde/Schönnebeck: «La Ley Alemana sobre la proporcionalidad de la remuneración de los miembros de la Dirección en las sociedades anónimas», *Revista de Derecho Mercantil*, núm. 277, juliol-setembre 2010, 1065). En tots aquests treballs podran trobar-se més referències bibliogràfiques en què se sustenten les meues idees.

Però, sobretot, sóc tributari dels treballs llegits als meus mestres: sobretot Gondra («Tiene sentido impartir justicia con criterios de economía», *Revista de Derecho Mercantil*, 1997, 1545 i ss.; «Los riesgos de la nueva contabilidad», *El País*, 10-4-2005; o, en relació amb els fonaments de la ciència econòmica i els seus límits, «La teoría contractual de la sociedad anónima: una aproximación a sus fundamentos teórico-económicos», *Revista de Derecho Mercantil*, 2010, 1171 i ss), o Sánchez Andrés (especialment la recopilació dels seus treballs sobre mercats de valors, p. ex. «Éticas y regulación en los mercados financieros», a *Estudios Jurídicos sobre los mercados de valores*, Cizur Menor, 2008, però allí també altres). Pel que suposa de reconeixement d'un fracàs per part d'un dels principals defensors del model que després de la crisi va ser qüestionat, tal com reflecteix la cita que presideix aquest treball. *Vid.* Posner: *A Failure of Capitalism: The Crisis of '80s and the Descent into Depression*, Cambridge Mass, 2009). En contra del que es diu, no tots els economistes es reconeixen en la mateixa racionalitat de l'*homo oeconomicus* (p. ex. Akerlof/Shiller, *Animal Spirits*, 2009, trad. a l'espanyol Barcelona 2009).

Al contrari, la visió més dependent del Dret respecte de l'eficiència econòmica al nostre país és la que defensa Alfaro: «Los juristas españoles y el análisis económico del Derecho», gener 2007, <www.indret.com>.

En un to diferent, per als canvis socials en la segona meitat del segle xx és recomanable el llibre de Tony Judt: *Postguerra. Una historia de Europa desde 1945* (traducció a l'espanyol Taurus 2005). En relació amb l'imperi dels economistes, en un to àgil, però en absolut exempt de rigor, és altament recomanable la lectura del "llibret" de Pretini: *Proceso a los economistas*, Libro de Bolsillo Alianza Editorial, 2009, qui tracta, també, de les crítiques a la consideració de l'Economia com una ciència forta en el sentit "popperiana". No ha de desdenyar-se el visionat de l'excel·lent pel·lícula *Inside Job* dirigida per Charles Ferguson.